

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Persian literature during Mongol Empire, Cont...

عطار، یک عارف سنّی مذهب است که در قیاس با بسیاری از عارفان دیگر، ارادتش به خلفای نخستین بیشتر بوده و البته نسبت به امیرمؤمنان علیه السلام نیز، کمال عشق و ارادت را دارد. کار اصلی عطار، سرودن شعر آن هم شعری است که در خدمت تصوف و عرفان است. وی مجموعه‌های چندی را تدوین کرده که عبارت است از: خسرونامه، مختارنامه، الهی نامه، اسرار نامه، مصیبت نامه، منطق الطیر و دیوان قصاید و غزلیات که نزدیک به چهارهزار بیت است. مختار نامه مجموعه رباعیات اوست. کتاب تذکره‌الاولیاء نیز شرحی از احوال مشایخ صوفیه است. بنابراین، او چندین اثر منظوم و یک اثر منثور دارد.

منطق الطیر اثر معروف عطار، شرح حال مرغانی است که با یکدیگر اجتماع کرده در صدد یافتن پادشاهی برای خویش‌اند. هُدهد آنها را به سوی سیمرغ راهبری کرد. پس از آن که حرکت به سوی مقصد را آغاز کردند، هر کدام به گونه‌ای در میان راه‌جان باختند. در نهایت سی مرغ به مقصد رسیدند و تازه خود را یافتند و دریافتند که طالب و مطلوب یکی بوده است. این مراحل، در واقع بیان مراحل سیر و سلوک الی الله است. این حکایت، در درازای بیش از چهارهزار و چهارصد بیت بیان ارائه شده است. بسیاری از این حکایات که توسط عطار بازسازی شده، پیش از وی نیز در میان صوفیان رواج داشته است.

من زبانِ نطقِ مرغان سر به سر
با تو گفتم فهم کن ای بی‌خبر
در میانِ عاشقانِ مرغان درند
کز قفس پیش از اجل در می‌پرند

جمله را شرح و بیانی دیگر است زآنکه مرغان را زبانی دیگر است

پیش سیمرخ آن کسی اکسیر ساخت کو زبان جمله مرغان شناخت

عطار در سال 618 در جریان حمله مغولان به نیشابور کشته شد. مغولان که در حصار شهر نیشابور، تغارجار گورکان، داماد چنگیز را از دست داده بودند، وحشیانه به شهر یورش برده در ماه صفر سال یاد شده، بجز چند صد پیشه‌ور را که به مغولستان بردند، بقیه مردم نیشابور را کشتند که عطار نیز در آن میان کشته شد.

یکی از معروف‌ترین شاعران عارف ایرانی، جلال‌الدین مولوی بلخی است. مهم‌ترین اثر جلال‌الدین محمد مولوی، کتاب مثنوی است که در مجموع، در طی شش دفتر، حدود بیست و شش هزار بیت شعر در آن عرضه شده است. این بهترین اثر مولوی است که بسیاری از مباحث مهم کلامی، فلسفی، اخلاقی و تاریخی و داستانی را در آن مطرح کرده است. در این کتاب صدها داستان وجود دارد که در قالبی تازه و با خلاقیتی شگفت، پرورانده شده و قالبی برای طرح اندیشه و اخلاق شده است. مبنای حل مسائل و پرسشهایی که در این کتاب مطرح شده، روش عرفانی است که با تعبیرات شاعرانه مخلوط گشته و فلسفه‌ای عرفانی در سطح بسیار بالا، برجای گذاشته است. در واقع، در فلسفه مولانا، عشق کلید حل تمامی دشواری‌ها است. صدای لرزان و غمناک عاشق نیز از نی شنیده می‌شود و مثنوی حکایتی از زبان همین نی است که از فراق می‌نالد:

بشنو از نی چون حکایت می‌کند از جداییها شکایت می‌کند

نجم‌الدین رازی معروف به دایه یکی از رهبران مهم صوفیه و نثرنویس پخته این روزگار است که تا سال 653 زنده بوده است. او شاگرد نجم‌الدین کُبری است که در حمله مغولان به خوارزم در میدان جنگ کشته شد. مهم‌ترین اثر وی، کتاب بسیار معروف *مرصادُ العباد* است که مبنای تصوف را به زبانی ساده و در عین حال، با استناد به متون گذشته عرفا و صوفیه و نیز استناد به آیات و احادیث، عرضه کرده است. کتاب *مرصاد العباد*، همیشه یکی از متون مهم در زبان فارسی و در ادبیات صوفیانه به شمار آمده است.

تاریخ جهانگشای کتابی فارسی نوشته عظاملک جوینی دربارہ تاریخ مغول و خوارزمشاهیان و اسماعیلیان الموت تا ۶۵۵ قمر و از آثار مهم از نظر تاریخی و نیز

ادبی به شمار می‌رود و نمونه‌ای برجسته از سده هفتم قمری است. نویسنده آن سال‌ها در دربار ارغون و هولاکو و پسرانش، اباقا و تگودار، دارای منصب، و گواه بسیاری از رخداد‌های آن دوره بوده و برخی پیش‌آمدهای گذشته را نیز از گواهان آنها و از خاندان خود که از درباریان خوارزمشاهیان و مغولان بوده‌اند، شنیده بوده‌است.

تاریخ جهانگشای تاریخی سیاسی محض نیست، زیرا نویسنده هنگام رویدادنگاری، درباره اوضاع اقتصادی، اجتماعی، بافت شهرها و موقعیت جغرافیایی آنها و اسامی قدیمی شهرها نیز توضیحات بی‌همتایی داده‌است. این کتاب در سه جلد است؛ در جلد دوم، به ویژه مستقیماً مسائل دوران خوارزمشاهی مورد بررسی قرار می‌گیرد. جلد سوم نیز مربوط به اسماعیلیان است که بخش مهمی از تاریخ خوارزمشاهیان را به خود اختصاص داده‌است.

جامع التواریخ (یا تاریخ رشیدی)، کتابی است مشهور در تاریخ مغول به زبان فارسی، که تألیف خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی (۶۴۵-۷۱۸) می‌باشد. رشیدالدین این کتاب را به درخواست غازان خان (حک: ۶۹۴-۷۰۳) نوشت و چون غازان خان درگذشت، آن را به اولجایتو (حک: ۷۰۳-۷۱۶) تقدیم کرد. جامع التواریخ یکی از آثار ارزشمند و کهن تاریخی است که درباره تاریخ، اسطوره‌ها، باورها و فرهنگ‌های قبایل ترک و مغول نوشته شده است.

تاریخ گزیده کتابی تاریخی به فارسی نوشته حمدالله مستوفی، دربردارنده تاریخ عمومی جهان از آغاز آفرینش تا زمان نوشتن آن است که در ۷۳۰ به نام غیاث‌الدین محمد، پسر خواجه رشیدالدین فضل‌الله تألیف شده است. نشر تاریخ گزیده، برخلاف نشر متکلف و مصنوع تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای، بسیار روان است. اهمیت تاریخ گزیده در اطلاعات آن از تاریخ دوران نویسنده (دوره مغول) است. در این کتاب نام افراد و شعرای همدوران نویسنده که بیشتر نامشان در تذکره‌ها نیست یاد شده است. تاریخ گزیده که از نوع تاریخ عمومی و به گونه‌ای شبیه جامع‌التواریخ است، در بخش دوازدهم از فصل چهارم، چکیده‌ای از تاریخ خانان مغول در ایران را دربر می‌گیرد. تاریخ گزیده در سال‌های ۱۳۲۹ و ۱۳۶۳ خورشیدی همراه با فهرست‌ها و حواشی به اهتمام عبدالحسین نوائی در تهران منتشر شد.